

просодических параметров и их выразительности в формировании смысловой динамики текста. Системным признаком оптимальной структуры текста являются динамическая симметрия и гармония, реализованные благодаря взаимодействию всех просодических подсистем. Норма интонационных выразительных средств определяется выбором, комбинаторикой просодических единиц и их вариантов с целью кодирования ценностной информации в коммуникативной прогрессии текста.

Корректный выбор комбинаций просодических характеристик как нормы построения звучащего текста информационного сообщения и его вариантных реализаций с учетом прагматической, стилистической и риторической стратегии формирования его когнитивной модели способствует оптимизации обучения испанской речи.

Л и т е р а т у р а :

1. Александрова О. В. Проблемы экспрессивного синтаксиса / О. В. Александрова. – М.: Высш.шк., 1984. – 212 с.
2. Блохина Л. П. Специфика фонетической организации спонтанных текстов / Л. П. Блохина // Звучащий текст. – М., 1983. – С. 61–69.
3. Дворжецкая М. П. Единство системного и коммуникативно-функционального анализа просодии связного текста / М. П. Дворжецкая // Изучение динамического аспекта сегментных и суперсегментных единиц звучащего текста. – К., 1988. – С. 6–7.
4. Фирсова Н. М. Функциональные типы речи современного испанского языка // Н. М. Фирсова, А. В. Синявский, О. С. Чеснокова, А. П. Денисова, Л. П. Швыркова. – М.: Ун-т. друж. нар., 1988. – 82 с.
5. Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения / Н. И. Формановская. – М.: Высш.шк., 1989. – 159 с.
6. Цеплитис Л. К. Анализ речевой интонации / Л. К. Цеплитис. – Рига: Зинатне, 1974. – 272 с.
7. Mayor J. Hacia una estrategia de búsqueda exhaustiva para la comprensión profunda de textos escritos / J. Mayor. – Madrid: Pirámide, 1993. – P. 66–87.
8. Shishkova T.N. Estilística de la lengua española / T.N. Shishkova, J.K.L. Popok. – Мн.: Вышш.шк., 1989. – 135 с.
9. Navarro T. Estudios de fonología española / Tomás Navarro. – N.Y.: Las Americas Publishing, 1966. – P. 67–75.

*Сліпецька В. Д.
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

СТРАТИФІКАЦІЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ ЗІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ)

Науковий текст з будь-якої тематики містить не тільки спеціальні (галузеві) терміни, але й загальнонаукову лексику, а також терміни інших галузей знання. Мовні характеристики термінів різних категорій, їхнє функціонування в тексті, мають специфіку.

Метою статті є спроба дослідити всю сукупність термінів, які реально функціонують в англomовних наукових текстах зі штучного інтелекту.

Завдання:

- ідентифікувати терміни в англomовних текстах зі штучного інтелекту;
- здійснити класифікацію термінів на інтрагалузеві, екстрагалузеві та загальнонаукові.

Вперше до проблеми стратифікації лексики у науковому тексті звернулася М. М. Глушко. Дослідниця виділила три прошарки лексики: загальнонавчову, загальнонаукову й термінологічну. Під загальнонавчовою лексикою дослідниця розуміє "найпоширеніші, найчастотніші слова певної мови, які утворюють її основу" [2, 78]. Загальнонаукову лексику М. М. Глушко визначає як слова, за допомогою яких можна описати й охарактеризувати явища й процеси в найрізноманітніших науках; слова, які переважно перейшли з першої групи [загальнонавчової лексики] й переосмислені по-новому з закріпленими за ними поняттями [2, 78]. До загальнонаукової лексики М. М. Глушко зараховує слова різних повнозначних частин мови – іменники, дієслова, прикметники. Серед наведених прикладів: *abandon, absorb, analysis, argument, background, basic, basis, become, brain, branch*. Головним критерієм виділення загальнонаукової лексики дослідниця вважає частотність.

Термінологічну, або конкретно-наукову, лексику дослідниця розуміє як сукупність термінологій окремих дисциплін. М. М. Глушко підкреслює, що чіткої межі між цими трьома шарами немає, навпаки, існує безперервне взаємопроникнення слів з одного шару до іншого [2, 79]. Таким чином, М. М. Глушко фактично виводить загальнонаукову лексику за межі термінології. І дійсно, такі з наведених в роботі одиниці, як *call, call in, call for, call on, deal, deal with, handle, keep in mind* навряд чи можна трактувати як терміни (втім проблема відмежування термінів від решти слів, незважаючи на те, що їй присвячено багато праць, все ще далека від розв'язання). З іншого боку, важко відмовити у термінологічному статусі одиницям типу *argument, condition, dimension, hypothesis, method, motivation, representation, transformation* тощо. Тому розмежування різних шарів лексики наукового тексту навряд чи може базуватися виключно на критерії частотності. Крім того, М. М. Глушко у стратифікації лексики обмежується фактично лише першим кроком. Дослідниця не аналізує власне термінологічний шар лексики наукового тексту – чи він є однорідним, чи, у свою чергу, складається з певних прошарків.

Інші дослідники так само надають переваги критерію частотності [1; 6]. С. В. Шепітько [6], як і М. М. Глушко [2], виділяє загальнолітературну, термінологічну та загальнонаукову лексику. До першої вона відносить високочастотну лексику, що створює нейтральну "канву" наукового тексту і будь-якого іншого мовного твору, без якої немислиме саме спілкування до термінології вона зараховує іменники та дієслова, що обслуговують терміносистему певної науки та відображають цю систему понять, з якою має справу певна галузь науки [6]. Різницю між термінологією та загальнонауковою лексикою С. В. Шепітько вбачає в тому, що перша відбиває часткові, конкретні особливості предмета вивчення, варіюючи залежно від специфіки науки, а загальнонаукова лексика залишається незмінним, універсальним атрибутом усіх галузей знання. Основним критерієм у протиставленні термінологічної та загальнонаукової лексики дослідниця вважає тенденцію термінів до моносемічності у межах свого термінологічного поля та тенденцію загальнонаукових одиниць до моносемічності у межах всіх галузей наук. Чи не вперше в термінознавстві авторка окреслила специфічний тип референції загальнонаукових лексичних одиниць (наукові факти, поняття, процеси) і показала, що саме він розмежовує описуваний шар і загальнолітературний. Таким чином, приймаючи критерій частотності виділення загальнонаукової лексики, дослідниця наповнила його лінгвістичним змістом. Характерно, що, дотримуючись традиційного поділу мови наукового викладу на три шари (загальнонавчовий, загальнонауковий і

термінологічний), С. В. Шепітько вжила також і вираз “загальнонаукова термінологія” [6]. Враховуючи також наведену характеристику *референції* загальнонаукових лексичних одиниць, можна дійти висновку, що авторка впритул підійшла до того, щоб трактувати ці одиниці як специфічний шар термінологічної лексики.

Саме так трактує їх Е. Ф. Скороходько. Він зосереджується на стратифікації власне термінологічного шару лексики наукового тексту. Беручи до уваги те, чи належить термін до тієї галузі знань, яка представлена науковим текстом, він виділяє дві головні текстозумовлені категорії: “інтрагалузеві та екстрагалузеві терміни” [5, 15]. Перші належать до відповідної галузі, другі не належать. У другій він виділяє за ознакою належності до певної галузі знань дві підкатегорії: спеціальні терміни суміжних наукових галузей та загальнонаукові терміни. Загальнонаукову лексику Е. Ф. Скороходько вважає специфічним шаром термінології поруч із галузевими термінологіями. Загальнонауковий термін – це термін, який також виражає спеціальне поняття, але поняття, вживане у будь-якій науковій галузі, оскільки воно стосується методики чи процесу наукового дослідження. Далі буде використана саме ця класифікація за єдиним винятком: екстрагалузеві та загальнонаукові терміни розглядаються як окремі категорії.

Як зазначалося вище, кожний науковий текст, крім термінів, що позначають реалії відповідної галузі (інтрагалузевих термінів), містить одиниці на позначення понять інших галузей знання (суміжні, або екстрагалузеві, терміни), а також загальнонаукові терміни. Не є винятком тексти зі штучного інтелекту. Класичне визначення штучного інтелекту – галузь комп’ютерної науки (або кібернетики), метою якої є створення й дослідження програмних систем, призначених для розв’язання складних завдань [4]. Зовнішня поведінка таких систем нагадує поведінку розумних істот. Найважливіші напрямки штучного інтелекту – розпізнавання образів, доведення теорем, опрацювання мовної інформації (переклад, реферування, інформаційний пошук), видобування знань із бази даних.

Тексти зі штучного інтелекту містять терміни, що стосуються цих напрямів, наприклад: *edge detector, feature detector, information retrieval, member-linked similarity, multiple-level association rule, natural language understanding, object recognition system, pattern recognition, pattern-based similarity search, phrase search, search space, seeker crawler*, а також терміни статистики, наприклад: *degree of confidence, integral square error, recursive line fitting*; математики, наприклад: *Euclidean metric, toroid*; обчислювальної техніки та інформатики, наприклад: *on-line system, relational database*; логіки, наприклад: *implication, predicate*; мовознавства, наприклад: *antonymy relation, discourse structure, lexical semantics, phrase, synonymy, suffix, text*; анатомії та фізіології людини, наприклад: *brain, eye movement, retina*; її інтелектуальної діяльності, наприклад: *knowledge, memory* у значенні ‘функція людського мозку’ й загальнонаукові терміни, наприклад: *degree, dimension, error, index, model, parameter, simulation, verification*.

Частка неспеціальних термінів у науковому тексті помітна. Проте бракує досліджень, присвячених з’ясуванню специфіки структурних та термінотвірних моделей термінів цих категорій.

Як уже зазначалось серед термінів, які функціонують вангломовних наукових текстах, розрізняються три категорії [5, 15]:

– інтрагалузеві – спеціальні терміни відповідної галузі – штучного інтелекту, аерокосмічних технологій тощо, наприклад: *arc feature extraction, centralized semantic*

tagging, computer generated image, decision tree, decision tree classifier, feature performance, image analysis;

– екстрагалузеві – спеціальні терміни суміжних галузей (наприклад, математики – *linear analysis, matrix*, статистики – *correlation, regression analysis*, лінгвістики – *context, grammatical error* тощо);

– загальнонаукові терміни, наприклад: *calculation, equation, method*.

Характер інтрагалузових термінів штучного інтелекту ілюструють такі приклади: *digital image scene, edge detection, edge detector, feature detection, feature detector, feature extraction, feature salience, higher level feature extraction* (розпізнавання образів); *attribute oriented induction, conditional rule generation, data mining, data miner, generalized association rule* (видобування знань із бази даних); *automated semantic annotation, cross-entity annotator, generic large-scale distributed indexer, higher-level semantic information, interactive knowledge mining, large-scale automated centralized semantic tagging* (опрацювання мовної інформації); *concept-tree clustering, error-tolerant subgraph isomorphism detection, graph isomorphism detection, high-level concept* (доведення теорем); *breadth-pruned decision tree, clustering feature tree* (розв'язування проблем); *distributed shared-nothing parallel application* (проектування систем опрацювання інформації).

Більшість екстрагалузових термінів, які функціонують у текстах зі штучного інтелекту, належить до трьох галузей науки: математики – *cluster analysis, cosine measure, cosine measure vector product, curve, curvature, Euclidean distance, Euclidean metric, Euler angle, Fourier coefficient, Fourier transformation, Gaussian noise, set, subset, toroid, tree, tuple, vector*; статистики – *confidence interval, correlation, correlation coefficient, degree of confidence, dependent variable, three-dimensional regression, null hypothesis, outlier, regression analysis*; обчислювальної техніки та інформатики – *on-line system, memory* (у значенні ‘пристрій комп'ютера’), *relational data, relational database, scroll bar*. Рідше зустрічаються терміни логіки – *implication, logical structure, predicate*, мовознавства – *ambiguity, antonymy relation, computational linguistics, concept, context, discourse structure, grammatical error, language, lexical semantics, phrase, synonymy, suffix, text*, анатомії та фізіології людини – *brain, eye movement, retina, cortex* її інтелектуальної діяльності – *knowledge, memory* (у значенні ‘функція людського мозку’), *recognition*.

Функції екстрагалузових термінів у англomовних наукових текстах зі штучного інтелекту різні. Математичні терміни найчастіше використовуються на позначення компонентів наукового інструментарію, який використовується авторами тексту у створенні тих чи інших методів, моделей, систем штучного інтелекту. Статистичні терміни вживаються в описах статистичної перевірки результатів дослідження (подібно тому, як вони використовуються у нашій роботі). Вживання лінгвістичних термінів обумовлюється тим, що мета багатьох досліджень у галузі штучного інтелекту полягає в опрацюванні тієї інформації, яка зафіксована засобами природної мови. Терміни анатомії, фізіології, інтелектуальної діяльності людини вживаються, головним чином, в описах методів розпізнавання зображень, які певною мірою моделюють відповідні функції людської істоти.

Типові загальнонаукові терміни, зареєстровані у досліджених текстах, ілюструються наступними прикладами: *analysis, accuracy, agreement, approximation, assessment, assumption, calculation, constraint, control, domain, equation, evaluation, experiment, factor, generalization, measure, method, model, module, parameter,*

performance, quantitative analysis, quantitative rule, relation.

Інтрагалузові, екстрагалузові та загальнонаукові терміни – текстозумовлені категорії. Один і той самий термін в одних текстах належить до інтрагалузевих, в інших – до екстрагалузевих чи загальнонаукових. Наприклад, у тексті зі статистики термін *correlation* чи *regression* виконує функцію інтрагалузового, а у тексті зі штучного інтелекту – екстрагалузового. Так само терміни *method, model, relationship* тощо у текстах зі штучного інтелекту, матеріалознавства та обробки металу чи фінансово-економічної справи розглядаємо як загальнонаукові, а у текстах з наукознавства (методології наукової роботи) – як спеціальні інтрагалузові терміни.

Деякі екстрагалузові терміни вступають у семантичні й терміноутвірні зв'язки з інтрагалузевими термінами. В результаті створюються нові інтрагалузові терміни як матеріальний вияв взаємодії між різними шарами та галузевими підрозділами термінології. Наприклад, екстрагалузові математичні терміни *graph, node, vector* привели до утворення термінів штучного інтелекту *aspect graph, compatibility graph, error-tolerant graph isomorphism detection, error-tolerant graph matching, graph annotator, graph isomorphism detection; decision tree node, decision tree node, dummy node, internal node, leaf node, taxonomy node; chain density vector.*

Висновки. Англomовні наукові тексти зі штучного інтелекту містять інтрагалузові, екстрагалузові та загальнонаукові терміни. Це текстозумовлені категорії термінів. Терміни – члени однієї термінології настільки часто вживаються у текстах іншої галузі й виявляються настільки інтенсивно пов'язаними з термінами – представниками цієї, іншої галузі, що межу між інтрагалузевими та екстрагалузевими термінами провести важко. У нашому випадку так сталося зі статистичними й математичними термінами у текстах зі штучного інтелекту. Подібна ситуація існує також з англійськими юридичними термінами, які вживаються в економічному дискурсі [3]. Проблеми вивчення текстозумовлених категорій термінів (інтрагалузевих, екстрагалузевих та загальнонаукових) мають перспективи подальших досліджень.

Л і т е р а т у р а :

1. Б'ялик П. В. Стратифікація професійної лексики / П. В. Б'ялик // Науковий Вісник Чернівецького університету імені Ю. Федьковича. Германська філологія. – 2000. – Вип. 71. – С. 114–118.
2. Глушко М. М. Стратифікація лексики мови наукової літератури / М. М. Глушко // Функциональный стиль общенаучного языка и методы его исследования. – М., 1974. – С. 77–93.
3. Гумовська І. М. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / І. М. Гумовська. – Львів, 2000. – 19 с.
4. Енциклопедія кибернетики. – К.: УРЕ, 1974. – Т.1. – 412 с.
5. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) / Едуард Федорович Скороходько. – К.: Логос, 2006. – 99 с.
6. Шепітько С. В. Механізми утворення та закономірності вторинної номінації англійської загальнонаукової дієслівної лексики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / С. В. Шепітько. – Харків, 2004. – 20 с.
7. Джерела ілюстративного матеріалу:
8. Bunke H. Recent Advances in Graph Matching / H. Bunke, B.T. Messmer // International J. of Pattern Recognition and Artificial Intelligence. – 1997. – Vol. 11. – № 1. – P. 169–203.
9. Chen M.-S. Data Mining: An Overview from a Database Perspective / Chen Ming-Syan, Han Jiawei, Philip S. // IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering. – 1996. – Vol. 8. – № 6. – P. 866–883.
10. Dill S. A Case For Automated Large-Scale Semantic Annotation Dill / Stephen Eiron, Nadav Gibson, David et al. // Web Semantics: Science, Services and Agents on the World Wide Web. – 2003. – Vol. 1. – № 1. – P. 115–132.

11. Green S.J. Building Hypertext Links by Computing Semantic Similarity Stephen J. Green // IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering. – 1999. – Vol. 11.– № 5. – P. 713–780.

Федотова О. С.
Рязанский государственный университет
имени С. А. Есенина

ИНТРОСПЕКЦИЯ КАК ФУНКЦИЯ ФИКСАЦИИ ВПЕЧАТЛЕНИЙ ПЕРСОНАЖА АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЫ

Интроспекция – это внутреннее ментальное, эмоциональное и физическое состояние персонажа, фиксируемое им самим. Актуальность исследования интроспекции определяется тем фактом, что благодаря изучению интроспекции человека, отраженной в тексте, можно более глубоко проникнуть в его внутренний мир, в его взаимоотношения с другими людьми, понять его отношение к окружающей действительности.

Целью данной *статьи* является описание функции фиксации персонажем впечатлений от окружающей действительности, которая может быть представлена несколькими более частными случаями в зависимости от того, какие именно впечатления фиксирует персонаж.

Персонажам художественного произведения и человеку вообще свойственно оценочное восприятие окружающих людей и окружающей действительности. У каждого героя художественного произведения существует свой взгляд на мир, своё видение действительности. Именно это наделяет каждого персонажа неповторимостью и индивидуальностью. Совокупность ценностей, которых придерживаются герои, влияют на их поступки, образ жизни, взаимоотношения с другими людьми.

Герои художественных произведений хранят в памяти образы других людей, а именно определённые моменты, которые особенно запоминаются, могут послужить уроком для героя в будущем. Читателю бывает интересно проследить, как влияют подобные образы на ощущения и восприятия персонажей, как отражаются их контакты в прошлом в жизни героя в настоящем. Очень часто образ другого человека может в корне изменить мировосприятия персонажа, что мы можем наблюдать в следующем внутреннем монологе:

(1) ...What incredible power of identification the girl had, she was like the eager watcher of a marionette show, anticipating each flicker of an eyelid, each gesture of his hand, each flick of a finger, the moment before it began. How long had they walked together? Three minutes? Five? Yet how large that time seemed now. How immense a figure she was on the stage before him; what a shadow she threw on the wall with her slender body! He felt that if his eyes itched, she might blink. And if the muscles of his jaws stretched imperceptibly, she would yawn long before he would [3, 8].

В контексте (1) автор обращается к образности для раскрытия уникальной натуры девушки: *she was like the eager watcher of a marionette show*. Подобное сравнение со зрителем шоу марионеток рисует легко декодируемую картину. На наш взгляд, автор пытается подчеркнуть, что героиня настолько тонко чувствует окружающих её людей, что участвует в каждом их движении, предугадывает